

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду

у справах про захист гідності, честі
та ділової репутації

ЗМІСТ

Вступ	3
Показчик термінів	5
Список скорочень	6
1. Суб'єктний склад сторін у спорах про захист гідності, честі та ділової репутації	7
2. Юрисдикція справ про захист гідності, честі та ділової репутації	13
3. Доказування у справах про захист гідності, честі та ділової репутації	16
4. Розмежування оціночних суджень та тверджень про факти як одна з основних вимог доказування у справах про захист гідності, честі та ділової репутації	24
5. Право на недоторканність приватного життя публічних осіб	29
6. Деякі особливості визначення способу захисту у справах про захист гідності, честі та ділової репутації. Спеціальні способи захисту	33
7. Застосування положень про позовну давність	50
8. Окремі рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту гідності, честі та ділової репутації	51

Вступ

Судові спори, пов'язані із захистом гідності, честі та ділової репутації, мають неабияке суспільно-політичне значення та привертають до себе пильну увагу громадян та засобів масової інформації.

Розвиток інформаційних технологій надав змогу кожній особі розповсюджувати інформацію будь-якого змісту серед необмеженого кола людей, що призводить або може призвести до неправомірного зловживання цим шляхом розповсюдження недостовірної інформації. Нерідко відновити права, порушені поширенням недостовірної інформації, можливо в досудовому порядку, проте в більшості випадків єдиною можливістю відновлення прав є звернення за захистом до суду.

Вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканість ділової репутації, належить позивачеві. Особа, право якої порушено, може обрати як загальний, так і спеціальний способи захисту свого права, визначені законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини.

Основним національним нормативно-правовим підґрунтям, яке регулює відносини щодо захисту гідності, честі та ділової репутації, є Конституція України та Книга 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка присвячена особистим немайновим правам фізичної особи: у статті 297 ЦК України вказано, що кожен має право на повагу до його гідності та честі; у статті 299 ЦК України зазначено, що фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації.

Окрім вищезазначених нормативно-правових актів, під час розгляду справ про захист гідності, честі та ділової репутації фізичної та юридичної особи судді також застосовують, зокрема, закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», інші нормативно-правові акти.

Також суди керуються статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яка вказує на те, що суди повинні застосовувати під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Застосування судового прецедента Європейського суду з прав людини сприяє чіткості та універсалізації розуміння Конвенції, встановлює певні стандарти правосуддя, яких повинен додержуватися суд, конкретизує та розвиває конвенційні положення, надає змогу правильно зрозуміти їх букву і дух, дисциплінує суддів, які ухвалюють рішення.

Саме тому до огляду включено окремі судові рішення, ухвалюючи які, суд касаційної інстанції, зокрема, використовував судовий прецедент як джерело права та безпосередньо релевантну практику Європейського суду з прав людини у справах про захист гідності, честі та ділової репутації.

В огляді звернено увагу судів на необхідність знаходити правильний баланс або пріоритет як для правової та демократичної держави між двома конституційно гарантованими правами: правом на свободу думки і слова, правом на вільне

вираження своїх поглядів та переконань, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, гарантіями невтручання в особисте і сімейне життя, судовим захистом права на спростування недостовірної інформації про особу, з іншого боку. Саме в цьому суть правильного вирішення дифамаційного спору.

Показчик термінів

честь – 8

гідність – 8

ділова репутація – 9

недостовірна інформація – 8, 9, 21, 25

поширення інформації – 10, 11, 12, 16, 18, 22

презумпція невинуватості – 16, 17

оціночні судження – 19, 25, 26, 30

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року – 14, 17, 18, 21, 24, 30–34

моральна шкода – 8, 9, 13

інтернет – 10, 16, 23, 33

вебсайт – 9, 10

інтернет-видання – 10

соціальні мережі – 12, 13, 22

фейсбук – 13, 22

політичні посади – 13, 15, 20

народний депутат – 22, 23

державний службовець – 16

Список скорочень

КЦС ВС – Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КК України – Кримінальний кодекс України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Конвенція – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року

ЗМІ – засоби масової інформації

1. Суб'єктний склад сторін у спорах про захист гідності, честі та ділової репутації

Під час здійснення правосуддя в цивільних справах суд першої інстанції, неухильно дотримуючись норм матеріального та процесуального права, повинен забезпечити їх справедливості, неупередженості та своєчасності розгляду і вирішення з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Правильне визначення складу сторін у справі є запорукою ухвалення законного і справедливого судового рішення.

Водночас пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі чи залишення заяви без руху, оскільки заміна неналежного відповідача здійснюється в порядку, визначеному ЦПК України.

Вирішуючи питання про склад осіб, які братимуть участь у справі, суд повинен виходити з характеру спірних правовідносин, визначеної ним норми матеріального права, яка підлягає застосуванню, та з матеріально-правового інтересу у вирішенні справи.

Якщо позов пред'явлений не всіма особами, яким належить таке право, суд не вправі залучати таких осіб до участі у справі як співпозивачів, оскільки згідно з принципом диспозитивності особа, якій належить право вимоги, розпоряджається своїми правами на власний розсуд.

При пред'явленні позову не до всіх відповідачів суд не вправі зі своєї ініціативи та без згоди позивача залучати інших відповідачів до участі у справі як співвідповідачів. Суд зобов'язаний вирішити справу за тим позовом, який пред'явлений, і стосовно тих відповідачів, які зазначені в ньому. При цьому за клопотанням позивача у разі неможливості розгляду справи без участі співвідповідача чи співвідповідачів у зв'язку з характером спірних правовідносин (наприклад під час розгляду справ про захист гідності, честі та ділової репутації за участю засобів масової інформації) суд залучає його чи їх до участі у справі.

Водночас неналежна сторона в цивільному процесі – це особа, щодо якої судом встановлено, що вона не є ймовірним суб'єктом тих прав, свобод, законних інтересів чи юридичних обов'язків, стосовно яких суд повинен ухвалити рішення, і у зв'язку із цим проведено її заміну або ухвалено рішення про відмову в задоволенні позову.

1.1. Позови про захист гідності, честі чи ділової репутації вправі пред'явити фізична особа в разі поширення про неї недостовірної інформації, яка порушує її особисті немайнові права, а також інші заінтересовані особи (зокрема, члени її сім'ї, родичі), якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує їхні особисті немайнові права.

У разі поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права юридичної особи або її структурного підрозділу, позов вправі пред'явити орган цієї юридичної особи.

Поширена в соціальній мережі інформація щодо діяльності громадської організації не може порушувати особисті немайнові права позивача, оскільки позивач звернувся до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації як фізична особа, а не як керівник громадської організації з метою представлення її інтересів та захисту ділової репутації

20 березня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4, третя особа – Громадська організація «Об'єднання українсько-чеченської дружби», про захист честі, гідності та ділової репутації, зазначивши таке.

Частиною першою статті 15 ЦК України визначено право кожної особи на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Отже, правом на звернення до суду за захистом наділена особа в разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів та осіб, уповноважених захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси.

Під час розгляду спору суд повинен установити, чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси цих осіб, і залежно від встановленого вирішити питання про задоволення позовних вимог або відмову в їх задоволенні.

Позивач не довів порушення його прав, оскільки інформація, що була розміщена в соціальній мережі «Фейсбук», стосується ГО «Об'єднання українсько-чеченської дружби», яка в цій справі залучена як третя особа. При цьому та обставина, що позивач є керівником ГО «Об'єднання українсько-чеченської дружби», не є підставою визначати порушення прав позивача, оскільки він звернувся до суду із цим позовом як фізична особа, а не як керівник указаної громадської організації з метою представлення її інтересів та захисту ділової репутації.

З текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 522/16923/16-ц (провадження № 61-29689св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854281>.

1.2. У разі поширення інформації посадовою чи службовою особою для визначення належного відповідача судам необхідно з'ясувати, від імені кого ця особа виступає. Якщо посадова чи службова особа виступає не від імені юридичної особи й не під час виконання посадових (службових) обов'язків, то належним відповідачем є саме вона

29 серпня 2018 року КЦС ВС скасував рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 20 лютого 2017 року та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 28 вересня 2017 року у справі за позовом фізичної особи до ГО «Центр протидії корупції», ГО «Об'єднання Ротарі клубів України», третя особа – ГО «Медичний контроль», про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди й передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначивши в постанові таке.

Звертаючись до суду з позовом, позивач посилався на те, що інформація, поширена членом ГО «Центр протидії корупції» У. під час свого виступу на медійному

заході (круглому столі, організованому ГО «Об'єднання Ротарі клубів України» у режимі відеоконференції з метою обговорення теми «СТОП ПОЛІО: здоров'я нації чи інформаційна війна?»), є недостовірною та такою, що порушує його честь, гідність та ділову репутацію.

Згідно зі статтею 201 ЦК України честь, гідність і ділова репутація є особистими немайновими благами, які охороняються цивільним законодавством.

У частині четвертій статті 277 ЦК України передбачено, що спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію. Поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків, вважається юридична особа, у якій вона працює.

Відповідно до частини четвертої статті 277 ЦК України в разі поширення недостовірної інформації посадовою чи службовою особою для визначення належного відповідача судам необхідно з'ясувати, від імені кого ця особа виступає. Якщо посадова чи службова особа виступає не від імені юридичної особи й не під час виконання посадових (службових) обов'язків, то належним відповідачем є саме вона.

Суди не встановили, що У. під час проведення медійного заходу виступала від імені ГО «Центр протидії корупції» і при виконанні своїх посадових (службових) обов'язків. За таких обставин передчасним є висновок судів про те, що належним відповідачем у цій справі має бути саме ГО «Центр протидії корупції».

Окрім того, відповідно до частини першої статті 1172 ЦК України юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

При стягненні компенсації моральної шкоди з ГО «Центр протидії корупції» суди не встановили, що У. є працівником ГО «Центр протидії корупції».

З текстом постанови Верховного Суду від 29 серпня 2018 року у справі № 761/29315/16-ц (провадження № 61-23368св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76207109>.

1.3. Позови про захист гідності, честі чи ділової репутації вправі пред'явити фізична особа в разі поширення про неї недостовірної інформації, яка порушує її особисті немайнові права, а також інші заінтересовані особи (зокрема, члени її сім'ї, родичі), якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує їхні особисті немайнові права.

Відповідачами у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації є фізична або юридична особа, яка поширила недостовірну інформацію, а також автор цієї інформації.

Якщо позов пред'явлено про спростування інформації, опублікованої в засобах масової інформації, то належними відповідачами є автор і редакція відповідного засобу масової інформації чи інша установа, що виконує її функції.

У разі коли редакція друкованого засобу масової інформації не має статусу юридичної особи, належним відповідачем є юридична особа, структурним підрозділом якої є редакція. Якщо редакція не є структурним підрозділом юридичної

особи, то належним відповідачем виступає засновник друкованого засобу масової інформації

20 лютого 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до громадської організації «Люстраційна Антикорупційна рада Придніпров'я», редакції всеукраїнської газети «Лица», інших фізичних осіб про захист честі, гідності, ділової репутації та спростування недостовірної інформації за касаційною скаргою ОСОБА_1 рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 25 березня 2016 року та рішення апеляційного суду Дніпропетровської області від 1 серпня 2016 року.

Позовна заява мотивована тим, що у всеукраїнській газеті «Лица» надруковано статтю «Богатенький налоговик». У статті поширена недостовірна інформація щодо нього особисто та членів його сім'ї, чим порушено його честь, гідність та ділову репутацію; інформація не відповідає дійсності й підлягає спростуванню.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про часткове задоволення позову та відмовляючи в позові, апеляційний суд зазначив, що позивачем заявлено вимоги стосовно спростування відомостей, які стосуються його та членів сім'ї, однак указані особи не притягнуті до участі у справі; районний суд не перевіряв, чи є належним відповідачем ГО «Люстраційна Антикорупційна рада Придніпров'я», залучена як відповідач до участі у справі за клопотанням позивача, на яку як видавця судом покладено обов'язок спростувати опубліковану інформацію та з якої стягнуто судові витрати.

Скасовуючи судові рішення та направляючи справу на новий судовий розгляд, КЦС ВС зазначив таке.

За змістом частини першої статті 277 ЦК України особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення недостовірної інформації про неї та (або) членів її сім'ї, має право звернутися до суду за спростуванням цієї інформації як щодо себе, так і членів родини, якщо така інформація прямо чи опосередковано порушує її особисті немайнові права.

У спірних правовідносинах поширена щодо дружини позивача інформація стосується його честі та ділової репутації як державного службовця, оскільки формує його морально-етичний портрет в очах громадськості, а тому висновки судів про те, що саме дружина позивача є належним позивачем за вимогами про спростування інформації не узгоджуються з вимогами статті 277 ЦК України.

Окрім того, з копії свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації суди встановили, що загальнодержавна газета «Лица» зареєстрована Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України 4 липня 2002 року, засновником газети є Г. Згідно з договором № 03 від 2 лютого 2015 року, укладеним між Г. як засновником газети «Лица» та ГО «Люстраційна Антикорупційна рада Придніпров'я», ГО «Люстраційна Антикорупційна рада Придніпров'я» (має статус юридичної особи) взяла на себе зобов'язання щодо видання та реалізації газети «Лица».

Відповідно до положень статті 7 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) до суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації належать засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації, його редактор (головний редактор), редакційна колегія, редакція, трудовий колектив редакції, журналістський колектив, журналіст, автор, видавець, розповсюджувач.

Видавцем друкованого засобу масової інформації може виступати суб'єкт підприємницької діяльності, який виконує функції матеріально-технічного забезпечення видання друкованого засобу масової інформації на підставі пред'явлення засновником (співзасновниками) свідоцтва про його державну реєстрацію й укладеного між ними договору (стаття 28 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»).

Згідно зі статтею 29 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» виготовлений видавцем тираж окремого випуску видання, підписаний редактором (головним редактором) на вихід у світ, є продукцією друкованого засобу масової інформації.

Таким чином, з урахуванням наведених норм ГО «Люстраційна Антикорупційна рада Придніпров'я» як видавець та розповсюджувач газети «Лица» здійснює підготовку та вихід у світ зазначеного засобу масової інформації, а тому є належним відповідачем за позовом щодо спростування інформації, поширеної в газеті.

З текстом постанови Верховного Суду від 20 лютого 2019 року у справі № 203/3104/15-ц (провадження № 61-13647св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80017348>.

1.4. Належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі «Інтернет» є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник вебсайту, яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві.

Якщо позивач заявляє вимоги до одного з належних відповідачів, які спільно поширили недостовірну інформацію, суд вправі залучити до участі у справі іншого співвідповідача лише в разі неможливості розгляду справи без його участі

13 лютого 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_5, Бродівської районної ради Львівської області про захист честі, гідності та ділової репутації.

За результатами розгляду КЦС ВС ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Відповідачами у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації є фізична або юридична особа, яка поширила недостовірну інформацію, а також автор цієї інформації. У разі якщо інформація була поширена в засобі масової інформації з посиланням на особу, яка є джерелом цієї інформації, ця особа також є належним відповідачем.

Якщо автор поширеної інформації невідомий або його особу та/чи місце проживання (місцезнаходження) неможливо встановити, а також якщо інформація є анонімною і доступ до сайту є вільним, належним відповідачем є власник вебсайту, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал, оскільки саме він створив технічну можливість та умови для поширення недостовірної інформації.

Належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі «Інтернет» є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник вебсайту, особи яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві.

Районний суд не перевіряв, чи зареєстрований інформаційний ресурс інтернет-видання на вебсайті ТРК «Броди» в установленому порядку як засіб масової інформації, не встановив та не залучив власника вебсайту ТРК «Броди», на якому було розміщено зазначену негативну інформацію, як співвідповідача.

З текстом постанови Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 439/1469/15-ц (провадження № 61-5189св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79882987>.

Аналогічний правовий висновок сформульовано в постановках Верховного Суду:

- від 28 лютого 2018 року у справі № 347/1525/14-ц (провадження № 61-5966св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72641748>;
- від 1 лютого 2018 року у справі № 461/6366/15-ц (провадження № 61-221св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72044100>.

1.5. Позов про захист гідності, честі чи ділової репутації має право подати, зокрема, фізична особа в разі поширення про неї недостовірної інформації, що порушує її особисті немайнові права

3 квітня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Дніпрогаз» про визнання недостовірною інформації, зобов'язання припинити дії щодо розповсюдження цієї інформації, відшкодування моральної шкоди за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 28 листопада 2016 року та ухвалу апеляційного суду Дніпропетровської області від 25 січня 2017 року.

У справі, що переглядалася, позивач просив спростувати інформацію про те, що він перешкоджає працівникам ПАТ «Дніпрогаз» у доступі до його квартири.

КЦС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що інформація про невиконання ОСОБА_1 обов'язку щодо забезпечення безперешкодного доступу представників газопостачального підприємства до квартири, у якій розташоване газове обладнання, відповідає дійсності, а тому не підлягає спростуванню.

Згідно з пунктом 29 Правил надання населенню послуг з газопостачання, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 року № 2246, споживач зобов'язаний безперешкодно допускати у свої житлові та підсобні приміщення, де розташовані газові прилади і пристрої, лічильники газу,

представників газопостачального (газорозподільного) підприємства після пред'явлення ними відповідних службових посвідчень для таких дій: локалізація та ліквідація аварійних ситуацій; відключення та заміна газових приладів і пристроїв, усунення порушень і несправностей у їх роботі; проведення технічного обслуговування внутрішньобудинкових систем газопостачання і дворових газопроводів; перевірка показань лічильників газу, наявності та цілості пломб на них; демонтаж або монтаж лічильників газу, пов'язаний із проведенням їх планової повірки.

Відповідно до положень пункту 5.10 глави 5 розділу V Правил безпеки систем газопостачання власники (балансоутримувачі та/або орендарі (наймачі)) житлових і громадських будинків, підприємств комунального та побутового обслуговування населення повинні забезпечувати безперешкодний доступ до всіх приміщень будинків представникам газорозподільного підприємства для проведення технічного обслуговування газового обладнання і перевірки приміщень на загазованість та за необхідності відключення газового обладнання.

Таким чином, у позивача як споживача послуг виник обов'язок щодо забезпечення безперешкодного доступу представників газопостачального підприємства до квартири, у якій розташоване газове обладнання.

Водночас недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

З текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 201/10584/16-ц (провадження № 61-14715св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81107486>.

2. Юрисдикція справ про захист гідності, честі та ділової репутації

Інститут судової юрисдикції є фундаментальним із точки зору забезпечення доступності правосуддя в цивільних справах та реалізації повноти судової влади, а також надання кожному рівних можливостей у здійсненні права на судовий захист.

Водночас проблематика колізій або конфліктів юрисдикції є досить актуальною для вітчизняної доктрини та судової практики, адже вона безпосередньо пов'язана з дотриманням Україною зобов'язань щодо забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд, передбаченого пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ, зокрема таких його елементів, як доступ до суду, належний суд, розумний строк судового розгляду, правова визначеність, а також права на ефективний засіб правового захисту відповідно до статті 13 ЄКПЛ.

2.1. Відкриваючи провадження у справі, суд насамперед має з'ясувати, за правилами якого судочинства підлягає розгляду заява. При цьому слід виходити з компетенції суду щодо розгляду цивільних справ та враховувати положення ГПК України. Оскільки характер спірних правовідносин є цивільно-правовим (незалежно від суб'єктного складу), то всі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності, що розглядаються в порядку господарського судочинства

5 червня 2019 року КЦС ВС скасував рішення Подільського районного суду м. Києва від 22 листопада 2016 року та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 29 березня 2017 року в частині позовних вимог Комуністичної партії України до Товариства з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «1+1» про захист ділової репутації юридичної особи та спростування недостовірної інформації та закриття провадження у справі, повідомивши позивача, що розгляд її справи в цій частині віднесений до юрисдикції господарського суду.

Відповідачем у разі поширення інформації, яку подає посадова чи службова особа під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків, зокрема під час пресконференції щодо діяльності окремої виробничої установи (її результатів), у якій вона працює, є саме ця юридична особа. Ураховуючи, що розгляд справи може вплинути на права та обов'язки цієї фізичної особи, остання може бути залучена до участі у справі як третя особа. У разі поширення такої інформації посадовою чи службовою особою для визначення належного відповідача судам необхідно з'ясувати, від імені кого ця особа виступає. Якщо посадова чи службова особа виступає не від імені юридичної особи й не під час виконання посадових (службових) обов'язків, то належним відповідачем є саме вона.

Згідно із частинами другою та третьою статті 21 ГПК України позивачами є підприємства та організації, зазначені в статті 1 цього Кодексу, які подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу, а відповідачами – юридичні особи та у випадках, передбачених цим Кодексом, – фізичні особи, яким пред'явлено позовну вимогу.

Таким чином, у справі, що переглядається, висновки судів першої та апеляційної інстанції про те, що спір між КПУ та ТОВ «Телерадіокомпанія «1+1» про захист ділової репутації юридичної особи та спростування недостовірної інформації може бути розглянутий за правилами цивільного судочинства, є помилковими й такі вимоги повинні були розглядатися в господарському судочинстві.

Відповідно до частини другої статті 414 ЦПК України порушення правил юрисдикції загальних судів, визначених статтями 19–22 цього Кодексу, є обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги.

З текстом постанови Верховного Суду від 5 червня 2019 року у справі № 758/6022/14-ц (провадження № 61-24072св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82499335>.

2.2. КЦС ВС 19 грудня 2018 року для визнання підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції у справі про захист гідності, честі та ділової репутації передав справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду (ВП ВС)

У постанові ВП ВС від 3 квітня 2019 року у справі № 750/2052/16-ц (провадження № 14-641цс18) зроблено висновок, що з урахуванням положень статті 15 ЦПК України в редакції, чинній на момент розгляду справи судами попередніх інстанцій, та статей 1, 12 ГПК України з огляду на те, що характер спірних правовідносин є цивільно-правовим (незалежно від суб'єктного складу), усі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності, що розглядаються в порядку господарського судочинства.

У цій справі встановлено, що, виступаючи на пресконференції ПАТ «Чернігівобленерго», голова правління цього Товариства представляв його інтереси та діяв від його імені, оскільки уповноважений здійснювати всі юридично значимі дії, зокрема представляти товариство у відносинах з іншими суб'єктами господарської діяльності та фізичними особами. Викладена ним інформація стосувалася провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу в частині невиконання / неналежного виконання договірних зобов'язань іншою юридичною особою та суб'єктом господарської діяльності, на підставі якого останній використовує електричну енергію для власних потреб.

Таким чином, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, зробив правильний висновок, що за цим позовом належним відповідачем є саме ПАТ «Чернігівобленерго», вимог до голови правління товариства як фізичної особи чи журналіста, який визначений самим позивачем як третя особа без самостійних вимог щодо предмета спору, ТОВ «БК «Акваріум» не заявлено, тому справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а належить до компетенції господарського суду.

З текстом ухвали Верховного Суду про передачу справи на розгляді ВП ВС від 19 грудня 2018 року у справі № 750/2052/16-ц (провадження № 61-34790цс18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977993>.

З текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 750/2052/16-ц (провадження № 14-641цс18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81203012>.

2.3. У порядку цивільного судочинства не можуть розглядатися позови про спростування інформації, яка міститься, зокрема, у вироках та інших судових рішеннях, а також у постановвах органів досудового слідства, висновках судових експертиз, рішеннях органів влади, місцевого самоврядування та інших відповідних органів, для яких законом встановлено інший порядок оскарження

3 квітня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_3 до Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України про захист честі, гідності, ділової репутації, спростування недостовірної інформації та за результатами розгляду ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Предметом спору у справі є інформування Генеральною прокуратурою України та Службою безпеки України на спільних брифінгах про хід досудового розслідування кримінального провадження, у якому ОСОБА_3 має статус підозрюваної особи.

КЦС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що в порядку цивільного судочинства не може розглядатися спір про спростування інформації органу досудового розслідування про проведення процесуальних дій, їх хід та здобуті результати, оскільки такій інформації оцінка надається в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом.

Установивши, що інформація, яку позивач просить визнати недостовірною, узята з контексту конференцій та оскільки в оспорюваній інформації не йдеться і не стверджується про винуватість у вчиненні кримінальних правопорушень позивачем, суди дійшли правильного висновку про те, що під час поширення оспорюваної інформації про позивача посадовими особами Генеральної прокуратури України та Служби Безпеки України не порушено принципу презумпції невинуватості.

З текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 757/4403/16-ц (провадження № 61-19243св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80980784>.

3. Доказування у справах про захист гідності, честі та ділової репутації

Під час розгляду справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Частина третя статті 277 ЦК України (презумпція добропорядності) виключена на підставі Закону України від 27 березня 2014 року № 1170-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації», що набрав

чинності 19 квітня 2014 року й не має зворотної дії в часі на підставі частини першої статті 58 Конституції України.

Отже, для позивача діє загальний тягар доведення позову: 1) факту поширення недостовірної інформації; 2) недостовірності цієї інформації.

3.1. Позивач довів факт поширення про нього негативної та недостовірної інформації, яка принижує його честь, гідність та ділову репутацію, і викладене не є оціночним судженням

10 квітня 2019 року КЦС ВС залишив без змін судові рішення, якими частково задоволено позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 про захист честі, гідності та ділової репутації і відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначав, що поширена відповідачами про нього інформація є негативною, недостовірною та порушує його особисті немайнові права, ганьбить його честь, гідність і завдає шкоди діловій репутації як посадовій особі органу місцевого самоврядування – міському голові м. Олександрії.

Суди виходили з того, що лист директора ВАТ «Завод «Агромаш» та книга з назвою «ІНФОРМАЦІЯ_1» (редактором якої є ОСОБА_2), які були направлені посадовим особам, що не належать до правоохоронних органів, містить конкретну інформацію про вчинення позивачем злочину й порушення ним законодавства, які не доведені, а не відомості про недодержання законів посадовими або службовими особами цих органів. При цьому зміст листа та книги свідчить про те, що негативна інформація стосовно позивача була доведена до відома органу державної влади та посадових осіб із метою формування негативної думки останніх щодо діяльності позивача, а не з метою ініціювання проведення передбачених законодавством перевірок. Інформацію, поширену в книзі з назвою «ІНФОРМАЦІЯ_1» та в листі, а саме: «Організове злочинне угруповання, що захопило завод 21 грудня 2011 року (яке очолює мер м. Олександрії ОСОБА_1), розікрало його», суд визнав недостовірною. Крім цього, суд, урахувавши наявність шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправними діями та вини останнього у її заподіянні, дійшов висновку про наявність підстав для відшкодування ОСОБА_1 моральної шкоди в розмірі 01 грн 00 коп.

КЦС ВС у постанові зазначив таке. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (частина четверта статті 32 Конституції України).

Згідно зі статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) і частинами другою та третьою статті 34 Конституції України кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод,

оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві, зокрема, для захисту репутації чи прав інших осіб.

Згідно із частиною першою статті 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Відповідно до статті 297 ЦК України кожен має право на повагу до його гідності та честі. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Згідно зі статтею 299 ЦК України фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації. Фізична особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації.

Таким чином, відповідно до статті 277 ЦК України предметом судового захисту не можуть бути оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які як вираження суб'єктивної думки й поглядів відповідача не можна перевірити щодо їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень статті 10 Конвенції (рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 1986 року у справі «Лінгенс проти Австрії» (*Lingens v. Austria*), § 46).

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням.

Суди попередніх інстанцій на підставі належним чином оцінених доказів, урахувавши зміст поширеної відповідачами інформації щодо позивача в її системному зв'язку з фактичними обставинами справи, правильно виходили з того, що позивач довів факт поширення про нього негативної та недостовірної інформації, яка принижує його честь, гідність та ділову репутацію, і викладене не є оціночним судженням.

З текстом постанови Верховного Суду 10 квітня 2019 року у справі № 398/4136/15-ц (провадження № 61-38478св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82034520>.

3.2. Позивач як посадова особа не довів, що поширена про нього інформація є твердженням про факти, а не оціночним судженням і що оспорена інформація принижує його честь, гідність та ділову репутацію

22 травня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Святошинського районного суду м. Києва від 11 липня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 30 жовтня 2018 року, які залишив без змін, установивши і зазначивши таке.

Позовні вимоги мотивовано тим, що відповідач поширив серед необмеженого кола осіб у соціальній мережі «Фейсбук» із позначкою «Доступно всім» аудіовізуальний твір третьої особи (ГО «Громадське телебачення»), що містить фрагменти недостовірної інформації у формі фактичних тверджень про позивача як першого заступника Голови СБУ (керівника управління «К»). Поширена інформація є фактичним твердженням, завідомо недостовірною, неправдивою, містить відомості про події, які існували, але відомості про них не відповідають дійсності, є перекрученими.

Відповідно до статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Згідно зі статтею 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Кожен має право на свободу вираження поглядів в розумінні статті 10 Конвенції, якою передбачено свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів.

За змістом частини першої статті 302 ЦК України, фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

За положеннями статті 29 Закону України «Про інформацію», суспільство має право на отримання суспільно необхідної інформації і предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Водночас суспільство також має право на отримання інформації, яка відповідає дійсності та надає можливість суспільству здійснити її оцінку самостійно на основі всіх фактів та різноманіття думок щодо оцінки такої інформації та її значення для суспільства. Тому так важливо, щоб інформація, яка розповсюджується будь-ким, а особливо засобами масової інформації або лідерами суспільної думки, посадовими особами, державними службовцями, відповідала дійсності, з одного боку, а з іншого, – була суспільно значуща та задовольняла попит суспільства на необхідність контролю за діяльністю державних органів та їх посадових осіб.

За таких обставин, з огляду на необхідність громадського контролю за діяльністю державних органів та посадових осіб інформація, яка розповсюджується щодо державних посадовців, публічних осіб, є суспільно важливою, а обмеження щодо розповсюдження цієї інформації та межі критики й оцінки поведінки є ширшими, ніж межі критики та оцінки поведінки пересічного громадянина.

Публічні особи, державні службовці повинні бути готовим до підвищеного рівня критики, зокрема у грубій формі, прискіпливої уваги суспільства й підвищеної

зацікавленості суспільства їхньою діяльністю та/або особистим життям тощо, адже вони, обираючи кар'єру публічної особи, погодилися на таку увагу.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, чи критикою та чи є вона такою, що виходить за межі допустимої критики за встановлених судами фактичних обставин справи.

Відповідно до частини другої статті 47-1 Закону України «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком образи чи наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Таким чином, згідно зі статтею 277 ЦК України не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень статті 10 Конвенції, особливо якщо такі висловлювання стосуються публічної особи або посадової особи рівня суспільного значення, діяльність якої представляє суспільний інтерес.

Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень – ні. Що ж стосується оціночних суджень, цю вимогу неможливо виконати і вона є порушенням самої свободи поглядів, яка є основною складовою частиною права, гарантованого статтею 10 Конвенції (рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгенс проти Австрії»).

Судами встановлено, що ОСОБА_1 є публічною особою, відомим у суспільстві державним службовцем найвищого рівня, який обіймає публічну посаду, а відповідно, межа допустимої критики та обсяги поширеної інформації щодо нього є значно ширшими, оскільки він безпосередньо відіграє важливу роль у діяльності держави та його дії становить суспільний інтерес.

У Резолюції № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність особистого життя зазначається, що публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і/або користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у політиці, економіці, мистецтві, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У статтях 3, 4, 6 Декларації вказано, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони

виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами.

З урахуванням наведених норм матеріального права, прецедентної практики Європейського суду з прав людини суди попередніх інстанцій, належним чином дослідивши та оцінивши надані сторонами докази, дійшли правильного висновку про те, що поширена ОСОБА_2 інформація була його власними судженнями та оцінкою поширеної, підготовленої ГО «Громадське телебачення» і оформленої у вигляді публікації на власному сайті та в аудіовізуальному творі інформації щодо позивача в цій справі. Таке поширення та оцінка отриманої інформації були зроблені з посиланням на офіційний сайт ГО «Громадське телебачення» та є оціночними судженнями відповідача, які ґрунтуються на його особистому трактуванні отриманої з інших джерел інформації, а не твердженням.

Поширення таких висновків відповідачем повинно оцінюватись із точки зору суспільно відповідальної поведінки будь-якої особи перед суспільством, а аналіз таких висновків повинен здійснюватися суспільством на основі всієї інформації, отриманої з різних джерел.

З текстом постанови Верховного Суду від 22 травня 2019 року у справі №757/22307/17-ц (провадження № 61-48302св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82261626>.

3.3. Позивачем не надано жодних доказів того, що редакція газети є реєстрантом (власником) доменного імені та/або власником домену. Крім того, позивачем не надано жодних доказів розміщення відповідачами спірної інформації в соціальній мережі «Фейсбук», про спростування якої він просить

КЦС ВС 11 липня 2018 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_5 на рішення Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 20 листопада 2017 року та постанову Апеляційного суду Херсонської області від 8 лютого 2018 року у справі за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_5, редакції газети «Каховські новини» про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначав, що на офіційному вебсайті «Каховські новини», власником домену якого є редакція газети «Каховські новини», у статті з назвою «Депутат Каховського райсовета ОСОБА_6 пропонує закрити Дом культури» (тут і далі мовою оригіналу) під авторством депутата Каховської районної ради ОСОБА_5, продубльованій на сторінці газети «Каховські новини» у соціальній мережі «Фейсбук», а також у надрукованій у газеті «Каховські новини» НОМЕР_1 на сторінці 6 статті з назвою «ОСОБА_6 считает, что развитие культуры в Каховском районе ни к чему» викладено недостовірну інформацію, яка принижує його честь і гідність та завдає моральних страждань.

Скасовуючи судові рішення про задоволення позову й відмовляючи в задоволенні позову, КЦС ВС у своїй постанові зазначив таке.

Відповідно до частин першої та другої статті 263 ЦПК України судове рішення повинно базуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права.

Звертаючись до суду із цим позовом, позивач зазначав, що на офіційному вебсайті газети «Каховские новости» www.kn.ks.ua, власником домену якого є редакція газети «Каховские новости», та на сторінці газети «Каховские новости» у соціальній мережі «Фейсбук» під авторством депутата Каховської районної ради ОСОБА_5, який є кореспондентом газети «Каховские новости» і також був присутнім на засіданні, одразу ж після проведення спільного засідання комісій розміщено інформацію з назвою «Депутат Каховського райсовета ОСОБА_6 пропонує закрити Дом культури», яка жодним чином не відповідає сказаному ним на засіданні, є недостовірною інформацією і відвертою брехнею.

У статті 1 Закону України «Про телекомунікації» зазначено: «Домен – частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється; доменне ім'я – позначення (словесне, цифрове, словесно-цифрове), яке використовується для ідентифікації діяльності юридичних і фізичних осіб в мережі Інтернет, з будь-якою метою».

Поняття «вебсайт» міститься в наказі Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25 листопада 2002 року № 327/225 «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади», згідно з яким «веб-сайт - це сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет».

Власником сайту є особа, на яку зареєстроване відповідне доменне ім'я. Доменне ім'я, зареєстроване у відповідному домені, використовується для позначення відповідного сайту. Для того щоб сайт був позначений конкретним доменним ім'ям, спочатку необхідно зареєструвати доменне ім'я у відповідному домені.

Позивачем не надано жодних доказів того, що редакція газети «Каховські новини» є реєстрантом (власником) доменного імені www.kn.ks.ua та/або власником домену.

Окрім того, позивачем не надано жодних доказів розміщення відповідачами спірної інформації в соціальній мережі «Фейсбук», про спростування якої він просить.

Судами першої та апеляційної інстанцій також залишено поза увагою те, що зміст позовних вимог ОСОБА_4, викладених у прохальній частині позовної заяви, не містить жодних конкретних посилань на те, яку саме інформацію чи висловлювання,

поширені в зазначених вище публікаціях, зокрема в мережі «Інтернет», слід визнати недостовірною, такою, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію позивача та потребує спростування, і такі вимоги не були уточнені позивачем під час розгляду справи в суді першої інстанції.

З текстом постанови Верховного Суду від 11 липня 2018 року у справі № 658/1795/17-ц (провадження № 61-17367св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75370716>.

До подібних висновків про те, що позивач довів факт поширення в соціальній мережі «Фейсбук» інформації про нього, а відповідач цього не спростував, дійшов КЦС ВС у постанові від 24 жовтня 2018 року у справі № 201/6995/17 (провадження № 61-37360св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77590003>.

3.4. Доказування позивачем обґрунтованості свого позову, а саме поширення інформації відповідачами та її недостовірності, має відбуватися в загальному порядку

КЦС ВС 4 липня 2018 року залишив без змін судові рішення першої та апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позову про захист честі, ділової репутації та спростування недостовірної інформації, зазначивши у своїй постанові таке.

Відмовляючи в позові, суд послався на те, що у зв'язку з внесенням із 27 березня 2014 року змін до ЦК України, зокрема до статті 277, принцип презумпції добропорядності (частину третю) було виключено, а тому доказування позивачем обґрунтованості свого позову, а саме поширення інформації відповідачами та її недостовірності, має відбуватися в загальному порядку. Позивачем не доведено, що вся поширена відповідачами у викладеному ними тексті позові в наведеному контексті порушує особисті немайнові права позивача, або завдала шкоди його особистим немайновим благам, або перешкоджає займатись будь-якою діяльністю, або стала наслідком звільнення позивача із займаної посади, а оціночні судження спростуванню не підлягають. Водночас висловлювання «фігурант» суд вважав оціночним судженням, оскільки воно не містить конкретних даних щодо оцінки дій позивача в контексті вчинення правопорушень або злочинних дій, а факт проведення обшуків у його помешканні чи намагання оскаржити арешт на квартири не є такими, що порочать честь і гідність позивача.

Верховний Суд погодився із цим висновком, зазначивши таке.

Згідно з абзацом 1 частини першої статті 60 ЦПК України (у редакції, чинній на момент ухвалення оскаржених рішень) кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

У частині першій статті 277 ЦК України передбачено, що фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на спростування цієї інформації.

Тлумачення статті 277 ЦК України свідчить, що позов про спростування недостовірної інформації підлягає задоволенню за такої сукупності умов: поширення

інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права; врахування положень статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини щодо її застосування.

Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини свобода вираження поглядів є однією з важливих засад демократичного суспільства та однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції вона стосується не лише «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства» (KARPYUK AND OTHERS v. UKRAINE, № 30582/04, 32152/04, § 188, ЄСПЛ, 6 жовтня 2015 року).

Слід уважно розрізняти факти та оціночні судження. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень – ні (LINGENS v. AUSTRIA, № 9815/82, § 46, ЄСПЛ, 8 липня 1986 року).

Ураховуючи усталену практику Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, колегія суддів погоджується з висновками судів про відмову в задоволенні позову, оскільки позивачем не доведено, що поширена інформація є недостовірною, а оціночні судження не підлягають спростуванню.

З текстом постанови Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 761/7795/17 (провадження № 61-969св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75133353>.

4. Розмежування оціночних суджень та тверджень про факти як одна з основних вимог доказування у справі про захист гідності, честі та ділової репутації

Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Указана конституційна норма кореспондує статті 10 Конвенції, згідно з якою кожна людина має право на свободу вираження своїх поглядів, одержувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання держави й незалежно від кордонів.

У судовій практиці виникають певні труднощі щодо розмежування поширених відомостей (інформації або публікації) щодо наявності оціночних суджень автора чи стверджень про факти, що має важливе значення для правильного вирішення справи.

Правильність думки чи оцінки тієї чи іншої особи може бути предметом думки, оцінки інших осіб, але не предметом повноважень судової влади. Вони можуть оспорюватись у порядку полеміки, у тому числі й у друкованому засобі, по радіо чи в телепередачі або іншим адекватним способом.

Водночас судді повинні забезпечувати справедливу рівновагу при застосуванні конституційних прав на захист гідності і честі, з одного боку, та свободи слова, з іншого.

4.1. У справах про захист гідності, честі та ділової репутації суд повинен розмежовувати відомості, які принижують честь та гідність особи, від думок, поглядів, критичних висловлювань, ідей, оцінок, висловлених у порядку реалізації конституційного права на свободу думки і слова

20 березня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_4 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «Всесвітня інформаційна служба», ОСОБА_5, Одеської обласної державної адміністрації, треті особи: Публічне акціонерне товариство «Одеський припортовий завод», Товариство з обмеженою відповідальністю «ГУГЛ», компанія «ANTA GMBH», про визнання інформації недостовірною, захист честі, гідності та ділової репутації, зобов'язання вчинити дії.

Згідно з прецедентною практикою Європейського суду з прав людини межі свободи вираження думок залежать від їх змісту та від того, чим займається особа, стосовно якої ці думки висловлені. У свою чергу національна влада може втрутитися в процес реалізації норми статті 10 Конвенції, якщо, зокрема, це передбачено законом, направлено на захист репутації або інших прав осіб і є необхідним у демократичному суспільстві.

У справі, що переглядалася, були поширені оціночні судження з урахуванням стилістики поширеної відповідачами інформації, застосованих мовних зворотів та відсутності посилань на конкретні факти, що узгоджується з позицією Європейського суду з прав людини, викладеною в пункті 46 рішення у справі «Lingens v. Austria» від 8 липня 1986 року, де зазначено, що наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень – ні.

Вирішуючи спір, суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що суд першої інстанції, визнавши поширену інформацію недостовірною та зобов'язавши відповідачів її спростувати, не узяв до уваги відсутність достатнього балансу для необхідності втручання суду в процес реалізації особою права на свободу вираження поглядів.

Так, особа, яка висловлює не факти, а власні погляди, критичні висловлювання, припущення, не може бути зобов'язана доводити їхню правдивість, оскільки це є порушенням свободи на власну точку зору, що визнається фундаментальною частиною права, захист якого передбачено статтею 10 Конвенції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 758/14324/15-ц (провадження № 61-19478св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80888796>.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі № 569/5269/16-ц (провадження № 61-508св17), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81436475>.

4.2. Оціночні судження, які не містять фактичних даних, не підлягають спростуванню

20 травня 2019 року КЦС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Апеляційного суду Сумської області від 6 червня 2017 року у справі за її позовом до ОСОБА_2 про захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування моральної шкоди й за результатами розгляду ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Відповідно до частин першої та другої статті 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також має право на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та в такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду.

За своїм характером судження є розумовим актом, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки й напяму, що пов'язано з такими психологічними станами, як віра, впевненість чи сумнів.

Отже, будь-яке судження, яке має оціночний характер, будь-яка критика та оцінка вчинків, вираження власних думок щодо якості виконуваних публічних функцій, отриманих результатів тощо, не є підставою для захисту права на повагу честі, гідності та ділової репутації та, відповідно, не є предметом судового захисту.

Вирішуючи справи про захист честі, гідності та ділової репутації, суди повинні перевіряти, чи містить інформація, що стала підставою для звернення до суду, конкретні життєві обставини, фактичні твердження. Якщо зміст та характер досліджуваної інформації свідчить про наявність фактів, така інформація або її частина не може вважатись оціночним судженням, оскільки є не результатом суб'єктивної оцінки, а відображенням об'єктивної істини, що може бути встановлена в судовому порядку.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позовних вимог про спростування недостовірної інформації, обґрунтовано виходив із того, що запитання відповідача, адресоване позивачу на засіданні комісії інформаційно-консультаційного центру ПАТ «Сумиобленерго» «Ви тупий?» є суб'єктивною думкою ОСОБА_2, а тому не є недостовірною інформацією, що підлягає судовому захисту шляхом її спростування, згідно з визначеним статтею 277 ЦК України порядком.

З текстом постанови Верховного Суду від 20 травня 2019 року у справі № 591/7099/16-ц (провадження № 61-34159св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82119183>.

До подібних висновків в іншій справі дійшов КЦС ВС, який скасував судові рішення та відмовив у задоволенні позову. З текстом постанови Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справі № 380/951/17 (провадження № 61-31057св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82703217>.

4.3. Висловлювання відповідачем власної думки та надання оцінки діям вчителя є суб'єктивним баченням обставин, за яких стався нещасний випадок із дитиною, а тому на відповідача не може бути покладена відповідальність за допущені висловлювання критики щодо позивача на батьківських зборах

6 березня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі, гідності та ділової репутації, відшкодування моральної шкоди й у постанові зазначив таке.

Право на власне тлумачення обставин справи є виявом реалізації конституційного права на свободу думки, свободу слова та вільне вираження своїх поглядів та переконань.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням.

У справі, що переглядалася, суд першої інстанції, частково задовольняючи позов ОСОБА_1, виходив із того, що інформація, поширена відповідачем, а саме: «...про факт завдання тілесних ушкоджень моїй доньці, ОСОБА_3 ... учителем початкових класів ... ОСОБА_1», є недостовірною, не відповідає дійсності, принижує честь, гідність та ділову репутацію позивача. А тому, з метою забезпечення балансу між конституційним правом на свободу думки і слова, правом на вільне вираження своїх поглядів і переконань, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, конституційними гарантіями невтручання в особисте і сімейне життя, з іншого боку, суд дійшов висновку, що зазначена вище інформація є недостовірною та підлягає спростуванню у спосіб, яким вона була поширена.

Апеляційний суд, скасовуючи зазначене рішення та відмовляючи в задоволенні позовних вимог про визнання недостовірними й такими, що принижують честь, гідність та ділову репутацію ОСОБА_1, відомостей (тверджень), що поширені ОСОБА_2 у громадських місцях, на батьківських зборах, у засобах масової інформації, та зобов'язання спростувати відомості, зазначив, що висловлювання, зроблені ОСОБА_2 на батьківських зборах, є суб'єктивним баченням ним (оцінкою) обставин, за яких стався нещасний випадок із дитиною відповідача, та власною оцінкою дій вчителя – ОСОБА_1.

КЦС ВС погодився з позицією апеляційного суду, що завдання дитині тілесних ушкоджень мало місце під час навчального процесу, подія викликала суспільний інтерес. На батьківських зборах обговорювався саме факт, щодо якого ОСОБА_2 і

висловлював своє бачення обставин та причин цього випадку, своє ставлення до нього та до винних осіб. Висловлювання відповідача у справі взяті з контексту його виступів та теми загальних зборів – обговорення нещасного випадку, який стався з дитиною, а тому на відповідача не може бути покладена цивільно-правова відповідальність за допущені висловлювання критики щодо позивача у справі на батьківських зборах. Указані висловлювання не носять характеру образ (хоча і висловлені в агресивній формі), а є критичними стосовно причетної до цієї обставини людини – позивачки у справі – та є вираженням поглядів відповідача на вказані події.

З текстом постанови Верховного Суду від 6 березня 2019 року у справі № 545/3721/15-ц (провадження № 61-14641св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80751411>.

4.4. Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням.

Якщо суб'єктивну думку, яка є оціночним судженням, висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на відповідача може бути покладено обов'язок відшкодувати моральну шкоду, а не спростувати таку інформацію

11 лютого 2019 року КЦС ВС залишив без змін рішення апеляційного суду Чернівецької області від 22 вересня 2017 року про відмову в задоволенні позову про захист гідності, честі та ділової репутації.

Позовна заява мотивована тим, що на позачерговій сесії Чернівецької міської ради відповідачкою були поширені щодо позивачів відомості, які, на їхню думку, є ганебними, безпідставними й необґрунтованими. Під час свого виступу стосовно позивачів відповідачка вживала такі висловлювання: «організована банда», «організований бандит», «організована банда при владі», «отморозки», «ворують, зламують», «знищують бізнес», «не діє як чиновник», «він вкрав», «злочинський спосіб».

Рішення Першотравневого районного суду міста Чернівці від 16 травня 2017 року про задоволення позову мотивовано тим, що вислови відповідачки на адресу позивачів не є оціночними судженнями в розумінні статті 30 Закону України «Про інформацію», порушують права позивачів, гарантовані статтею 62 Конституції України, та перевищують межі допустимої критики щодо публічних осіб, а тому принижують їхню честь, гідність та ділову репутацію.

Апеляційний суд, скасувавши рішення районного суду, зазначив, що вислови відповідачки свідчать про критичну оцінку ситуації, що склалася між сторонами. Суб'єктивні думки й погляди відповідно до вимог закону, положень Конвенції, з урахуванням практики ЄСПЛ не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості, а отже, не можуть вважатися поширенням недостовірної інформації в розумінні статті 277 ЦК України, а відповідно, не підлягають спростуванню.

КЦС ВС також зазначив, що положеннями статті 30 Закону України «Про інформацію» визначено, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також має право на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку.

У рішенні у справі «Ляшко проти України» від 10 серпня 2006 року Європейський суд з прав людини зазначив, що свобода вираження поглядів є однією з важливих засад демократичного суспільства та однією з базових умов його прогресу та самореалізації кожного. Предмет пункту другого статті 10 Конвенції застосовується не тільки до «інформації» чи «ідей», які були отримані зі згоди чи розглядаються як необразливі чи як малозначущі, але й до тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та відкритості думок, без чого неможливе «демократичне суспільство». Свобода політичних дебатів є запорукою побудови демократичного суспільства, що наскрізь пронизує Конвенцію. Водночас необхідним є чітке розмежування між констатацією фактів та оціночними судженнями. У той час як наявність фактів може бути продемонстровано, достовірність оціночних суджень не піддається доведенню. Вимогу доводити достовірність оціночних суджень неможливо виконати, вона порушує свободу думки як таку, що є базовою частиною права, гарантованого статтею 10 Конвенції.

З текстом постанови Верховного Суду від 11 лютого 2019 року у справі № 725/5585/16-ц (провадження № 61-34549св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79834900>.

5. Право на недоторканність приватного життя публічних осіб

Стаття 12 Загальної декларації прав людини проголошує, що ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його життя, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Особисте життя будь-якої людини, навіть тісно пов'язане з громадським, усе ж у ньому не розчиняється і має свої межі.

Надаючи широкі можливості реалізації свободи слова і поширенню інформації, Конвенція закріпила положення про те, що свобода слова водночас передбачає

відповідні обов'язки і відповідальність. Головним обмеженням у регулюванні цього питання виступає право на недоторканність приватного життя. У будь-якій державі особлива увага завжди приділяється приватному життю осіб, які перебувають на публічній службі.

У зв'язку із цим під час розгляду таких справ суди повинні брати до уваги положення Декларації про свободу політичної дискусії в засобах масової інформації, яка ухвалена 12 лютого 2004 року на 872-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи, а також важливі рекомендації Резолюції 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя.

Зокрема, названа Резолюція зазначає, що публічними фігурами є ті особи, які обіймають державну посаду і/або користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті: у політиці, економіці, мистецтві, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі.

Це означає, що недоторканність приватного життя публічних осіб стосується як політиків, високопосадовців, так і публічних осіб у галузі спорту, мистецтва, культури, науки тощо.

5.1. Політичні діячі та посадові особи, які обіймають політичні (публічні) посади або здійснюють публічну владу, підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики в ЗМІ

3 квітня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до ТОВ «Медіа-група «PIA», ТОВ «PIA Холдинг», ТОВ «Видавництво «PIA» про захист честі, гідності, ділової репутації та компенсацію моральної шкоди й зазначив таке.

Позивач, який є головою Козятинської районної ради, зазначав, що опублікована в газеті «PIA Козятин» інформація щодо нього є недостовірною, містить образливі вирази, які були висловлені в брутальній, зневажливій та принизливій для нього формі. На його думку, поширена інформація принижує його честь, гідність, ділову репутацію та завдає йому моральної шкоди, оскільки його зображено як особу, яка порушує закон, моральні принципи та загально визнані правила співжиття.

Задовольняючи позов, суди виходили з того, що відповідачі не надали суду жодного належного та допустимого доказу на підтвердження достовірності відомостей, викладених у вказаних статтях. Статті, на які посилається позивач, містять інформацію про фактичні дані, а крім того, суб'єктивну думку автора висловлено в брутальній, принизливій та непристойній формі.

КЦС ВС не погодився з такими висновками судів, а тому судові рішення скасував й ухвалив власне рішення про відмову в позові, указавши таке.

Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини свобода вираження поглядів є однією з важливих засад демократичного суспільства та однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції вона стосується не тільки «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти.

Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства» (справа «Karpyuk and others v. Ukraine» від 6 жовтня 2015 року).

Преса відіграє істотну роль у демократичному суспільстві. І хоча вона не може переступати певні межі, зокрема щодо репутації, прав інших осіб і необхідності запобігання розголошенню конфіденційної інформації, утім її обов'язком є передавати у спосіб, сумісний із її обов'язками та відповідальністю, інформацію та ідеї з усіх питань суспільного інтересу, включно з тими, що стосуються правосуддя. Не тільки на неї покладається завдання передавати таку інформацію та ідеї: громадськість також має право їх отримувати. Стаття 10 Конвенції захищає не лише суть висвітлених ідей та інформації, але також і форму, у якій вони надаються. Журналістська свобода також включає можливість перебільшень або навіть провокацій. Пункт 2 статті 10 Конвенції майже не надає можливостей для обмеження свободи вираження поглядів, коли йдеться про виступи політиків або про питання, які становлять суспільний інтерес. Окрім того, межа допустимої критики щодо такої публічної особи, як політик, є ширшою, ніж щодо приватної особи. На відміну від останнього, перший неминуче та свідомо йде на те, щоб усі його слова та вчинки були об'єктом пильної уваги з боку журналістів та широкого загалу, тому має виявляти більшу толерантність (справа «Gazeta Ukraine-tsentr v. Ukraine» від 15 липня 2010 року).

Як зазначив КЦС ВС, суди попередніх інстанцій не звернули уваги, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики в засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. У зв'язку із цим межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи або органу державної влади є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Указані особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

З текстом постанови Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 127/24530/16-ц (провадження № 61-41071св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80980786>.

Аналогічний правовий висновок сформульований у постановах Верховного Суду:

- від 14 лютого 2018 року у справі № 646/1266/16-ц (провадження № 61-661св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72489558>;
- від 27 березня 2019 року у справі № 344/16715/15-ц (провадження № 61-13667св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80854673>.

5.2. Межа допустимої критики щодо державного службовця визначається з урахуванням конкретних обставин і може бути ширшою, ніж щодо приватної особи. Проте фактичні твердження про вчинення позивачем дій, що містять ознаки злочину, порушують презумпцію невинуватості та негативно впливають на немайнові права позивача

8 травня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_3 до ПрАТ «Телеканал «Інтер» про захист честі, гідності, ділової репутації, зобов'язання спростувати недостовірну інформацію, зобов'язання вчинити дії, за результатами розгляду якої ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи, є сукупність таких обставин: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Під поширенням інформації необхідно розуміти таке: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі «Інтернет» чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Необхідно зважати на те, що межа допустимої критики щодо державного службовця визначається з урахуванням конкретних обставин і може бути ширшою, ніж щодо приватної особи. Тому державний службовець має бути готовим виявляти більшу толерантність до висловлювань засобів масової інформації.

За обставин справи, що переглядалася, належало вирішити питання щодо дотримання під час поширення інформації презумпції невинуватості.

Відповідно до статті 62 Конституції України, статті 6 Конвенції особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку й встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

У частинах першій, другій та п'ятій статті 17 КПК України зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення. Кожен має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Ураховуючи встановлені судами попередніх інстанцій обставини, а також баланс прав на свободу слова, на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації, а також презумпцію невинуватості, КЦС ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції в частині визнання недостовірною та такою, що порочить честь, гідність і ділову репутацію, інформації стосовно ОСОБА_3, поширеної ПрАТ «Телеканал «Інтер» в ефірі каналу, оскільки вона містить фактичні твердження про вчинення ОСОБА_3 з використанням службових повноважень протиправних дій, які мають ознаки злочинів, передбачених КК України.

КЦС ВС зазначив, що за відсутності вироку суду щодо ОСОБА_3 поширення ПрАТ «Телеканал «Інтер» вказаної інформації порушує презумпцію невинуватості та негативно впливає на немайнові права позивача.

Поширена інформація не є оціночними судженнями, а є констатацією фактів, які можуть і мають бути доведені належними доказами.

З повним текстом постанови Верховного Суду від 8 травня 2019 року у справі № 761/37180/17 (провадження № 61-4265св19) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81753060>.

6. Деякі особливості визначення способу захисту особистого немайнового права у справах про захист гідності, честі та ділової репутації. Спеціальні способи захисту

Вибір способу захисту особистого немайнового права, зокрема права на повагу до гідності та честі, права на недоторканість ділової репутації, належить позивачеві. Водночас особа, право якої порушено, може обрати як загальний, так і спеціальний способи захисту свого права, визначені законом, який регламентує конкретні цивільні правовідносини. У зв'язку із цим суди повинні брати до уваги, що відповідно до статті 275 ЦК України захист особистого немайнового права здійснюється у спосіб, установлений главою 3 цього Кодексу, а також іншими шляхами відповідно до змісту цього права, способу його поширення та наслідків, які спричинило це порушення.

До таких спеціальних способів захисту належать, наприклад, спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь (стаття 277 ЦК України), заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (стаття 278 ЦК України) тощо.

Відповідно до статей 94, 277 ЦК України фізична чи юридична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Водночас суди повинні враховувати такі відмінності: а) при спростуванні поширена інформація визнається недостовірною, а при реалізації права на відповідь особа має право на висвітлення власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права без визнання її недостовірною; б) спростовує недостовірну інформацію особа, яка її поширила, а відповідь дає особа, стосовно якої поширено інформацію.

Такий спеціальний спосіб захисту гідності, честі та ділової репутації, як припинення подальшого поширення інформації, що принижує честь, гідність та репутацію фізичної особи (стаття 278 ЦК України), передбачає два види припинення інформації: 1) коли право порушується, 2) коли право уже порушене. Такий спосіб захисту орієнтований на застосування до масових поширень інформації.

Відмінність такого способу захисту особистих немайнових прав від спростування недостовірної інформації полягає не лише в меті застосування цих способів, але й у тому, що заборона поширення інформації (яка готується до поширення або яка вже поширена) може бути застосована й у разі поширення інформації незалежно від того, чи вона є недостовірною, чи абсолютно правдивою. Тобто позивач лише доводить, що зазначена інформація порушує його особисті немайнові права.

З огляду на положення статті 32 Конституції України судам належить розрізняти справи про захист гідності, честі чи ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації (права на відповідь) від справ про захист інших особистих немайнових прав, зокрема перелічених у статті 270 ЦК України, порушених у зв'язку з поширенням про особу інформації, недоторканість якої спеціально охороняється Конституцією та законами України й поширення якої може завдати моральну шкоду навіть у разі, якщо ця інформація відповідає дійсності й не порочить гідність, честь чи ділову репутацію. Тобто якщо інформація, яка порушує особисті немайнові права особи, є достовірною, вимоги про її спростування не можуть бути задоволені.

Спеціальний порядок спростування недостовірної інформації передбачений для випадків, коли ця інформація набула поширення через документ, який ухвалила (видала) юридична особа (частина п'ята статті 277 ЦК України). У такому разі документ, який містить недостовірну інформацію, що порочить особисті немайнові права фізичних осіб, має бути відкликаний.

Задовольняючи позов, суд повинен у резолютивній частині рішення зазначити, чи було порушено особисте немайнове право особи, яка саме інформація визнана недостовірною та порочить гідність, честь чи ділову репутацію позивача, а також вказати на спосіб захисту порушеного особистого немайнового права.

Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на відповідача може бути покладено обов'язок відшкодувати моральну шкоду.

6.1. Оціночні судження не підлягають спростуванню. Позивач має змогу захистити свої права шляхом наданого йому законодавством права на відповідь, а також на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку

КЦС ВС 24 жовтня 2018 року, розглянувши касаційну скаргу ОСОБА_6, залишив без змін рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20 липня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Волинської області від 18 серпня 2016 року,

ухвалених у справі за позовом ОСОБА_6 до Дочірнього підприємства «Телерадіокомпанія «Аверс» Відкритого акціонерного товариства «Корпорація «Аверс», Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України у Волинській області про спростування недостовірної інформації, яка принижує честь, гідність, ділову репутацію, відшкодування моральної шкоди, зазначив таке.

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір (частини перша та друга статті 34 Конституції України). Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68 Конституції України).

Кожному гарантується судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (частина четверта статті 32 Конституції України).

У рішенні ЄСПЛ у справі «Лінгенс проти Австрії» від 8 липня 1986 року Суд зазначив про необхідність розрізняти факти та оціночні судження, оскільки наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень – ні. Вимога доводити правдивість критичного висловлювання є неможливою для виконання і порушує свободу на власну точку зору, що є фундаментальною частиною права, захищеного статтею 10 Конвенції.

Ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком клевети, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості.

Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та в такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду (частина третя статті 30 Закону України «Про інформацію»).

Громадянин або юридична особа, стосовно якого (якої) в програмі чи передачі телерадіоорганізації було поширено відомості, які не відповідають дійсності або порушують його (її) права і законні інтереси, має право на відповідь (коментар чи власне тлумачення обставин справи) у програмах та передачах цієї телерадіоорганізації незалежно від того, чи було подано заяву з вимогою

спростування чи ні (частина перша статті 65 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в редакції, чинній на момент виникнення відповідних правовідносин).

Ураховуючи зазначене та встановлені судами попередніх інстанцій обставини справи, Верховний Суд дійшов висновку про те, що мова справді йде про оціночне судження, зроблене журналістом як узагальнення інтерв'ю з фізичними особами. З матеріалів справи не впливають винятково вагомі причини, які б давали підстави для покарання журналіста за участь у відповідному розповсюдженні висловлювань інших осіб.

Позивач має змогу захистити свої права шляхом наданого йому законодавством права на відповідь, зокрема передбаченого статтею 65 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також на власне тлумачення справи в тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. З установлених судами попередніх інстанцій обставин справи та її матеріалів не впливає, що позивач намагався скористатися таким правом чи саме таке його право було порушене відповідачем.

З текстом постанови Верховного Суду від 24 жовтня 2018 року у справі у справі № 161/4052/16-ц (провадження № 61-7181св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77607506>.

6.2. Суд не вправі зобов'язувати відповідача просити вибачення перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено в статтях 16, 277 ЦК України

10 жовтня 2018 року КЦС ВС залишив без змін рішення Печерського районного суду м. Києва від 3 листопада 2016 року та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 16 лютого 2017 року у справі про захист честі та гідності і відшкодування моральної шкоди, зазначивши таке.

Позивач просив ухвалити рішення щодо негайного поновлення порушеного відповідачами його особистого немайнового права, зобов'язати відповідачів у суді привселюдно попросити в нього вибачення і зобов'язати на телеканалах, які передавали в новинах інформацію, пояснити телеглядачам, що вони припустилися помилки, вивчили правові норми, які регулюють забезпечення прав людей з інвалідністю, зокрема незрячих людей, які користуються шрифтом Брайля для вивчення оригіналів первинних текстів, як це роблять люди, які не мають проблем із зором і читають оригінали документів не пальцями, а доступним для них зоровим способом, бажають виготовити для позивача, сторони захисту – адвоката, позивача у справі документи шрифтом Брайля, які позивач просив у своєму клопотанні до Генеральної прокуратури України, та стягнути 500 млн грн у відшкодування моральної шкоди.

При відмові у задоволенні позову суди зробили правильний висновок про відсутність фактів, які доводили б наявність із боку відповідачів цілеспрямованих дій

на приниження честі, гідності та ділової репутації позивача, та про те, що примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації не передбачено цивільним законодавством.

У статті 15 ЦК України передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Порушення права пов'язане з позбавленням його суб'єкта можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково.

Тлумачення статті 277 ЦК України свідчить, що позов про спростування недостовірної інформації підлягає задоволенню за такої сукупності умов: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права; врахування положень статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини щодо її застосування.

Європейський суд з прав людини зауважив, що у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичні особи мають право вимагати спростування відомостей, які не відповідають дійсності та принижують їхню честь і гідність, та відшкодування завданої шкоди. Обидва заходи було застосовано у справі заявників. Проте на додаток до них суди зобов'язали другого заявника опублікувати в газеті офіційне вибачення. Суд зазначає, що такий захід безпосередньо не передбачено в національному законодавстві. Як видно з відповідної національної судової практики, хоча й пізнішої за події, які розглядаються, установлення зобов'язання просити вибачення у справах про захист честі, гідності та ділової репутації може суперечити конституційній гарантії свободи вираження поглядів. За цих обставин Суд доходить висновку, що зобов'язання судом другого заявника просити вибачення не було встановлене законом і, відповідно, у цьому відношенні було порушення статті 10 Конвенції (EDITORIAL BOARD OF PRAVOYE DELO AND SHTEKEL v. UKRAINE, № 33014/05, §§ 54, 58, 59, ЄСПЛ, від 5 травня 2011 року).

З текстом постанови Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 757/8834/16-ц (провадження № 61-14698св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77089316>.

6.3. Посилання апеляційного суду на те, що спосіб порушеного немайнового права особи шляхом визнання дій відповідачів наклепом, який визначений позивачем, не передбачений чинним законодавством, правильний, проте обставини справи свідчать про те, що в позові має бути відмовлено з інших підстав

17 липня 2019 року КЦС ВС під час розгляду справи за позовом про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди скасував рішення

Оболонського районного суду м. Києва від 19 жовтня 2016 року (про часткове задоволення позову) та рішення Апеляційного суду міста Києва від 4 липня 2017 року (про відмову в задоволенні позову) й ухвалив нове рішення про відмову в позові з інших правових підстав.

Позивач посилався на те, що на телеканалі «РАДА» у прямому ефірі народним депутатом України (відповідачем) проведений брифінг, на якому озвучено про позивача стверджувальну інформацію, а саме, що він завдав збитків державі на суму 3,5 мільйони гривень; неправомірно передав власність; захищав ввірений йому вищий навчальний заклад від «тітушок» під час Революції Гідності; був відкликаний Верховною Радою України з дипломатичної роботи за антиукраїнську діяльність; винищив студентські рухи тощо.

Вважаючи таку інформацію недостовірною, позивач просив визнати наклепом дії відповідачів із поширення такої інформації та зобов'язати відповідачів спростувати звинувачення.

Задовольняючи частково позов, суд першої інстанції виходив із того, що інформація, яку поширили відповідачі, не відповідає дійсності та є недостовірною, оскільки вона не підтверджена відповідними доказами. При цьому поширена інформація є доведеною до відома багатьох осіб.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив із того, що інформація, яку поширили відповідачі не підтверджена відповідними доказами та є доведеною до відома багатьох осіб. Проте обраний спосіб порушеного немайнового права особи шляхом визнання дій відповідачів наклепом, який визначений позивачем, не передбачений чинним законодавством.

КЦС ВС у своїй постанові зазначив таке.

Статтею 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Водночас відповідно до статті 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Згідно із частиною першою статті 277 ЦК України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та/або членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Відповідно до статті 40 Конституції України всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Отже, суди повинні мати на увазі, що в разі, якщо особа звертається до зазначених органів із заявою, у якій міститься та чи інша інформація, і якщо цей орган компетентний перевірити таку інформацію та надати відповідь, проте під час перевірки інформація не знайшла свого підтвердження, вказана обставина не може сама по собі бути підставою для задоволення позову, оскільки мала місце реалізація

особою конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції, а не поширення недостовірної інформації.

Під час виконання своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальновизнаними нормами моралі (частина третя статті 1 Закону «Про статус народного депутата України»).

Народний депутат у порядку, встановленому законом, зокрема, звертається з депутатським запитом або депутатським зверненням до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності в порядку, передбаченому цим Законом і Законом «Про Регламент Верховної Ради України» (пункт 7 абзацу першого статті 6 Закону «Про статус народного депутата України»).

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції (абзац другий частини першої статті 16 Закону «Про статус народного депутата України»).

Отже, враховуючи зміст статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України», депутатські звернення розглянуті як звернення до правоохоронних органів, у зв'язку із чим є належні підстави для застосування правової позиції, висловленої в Рішенні Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003.

Окрім того, відповідно до статті 277 ЦК України не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень статті 10 Конвенції.

Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини свобода вираження поглядів є однією з важливих засад демократичного суспільства та однією з базових умов прогресу суспільства в цілому та самореалізації кожної окремої особи. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції вона стосується не тільки «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й тих, які можуть образити, шокувати чи непокоїти. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства» (рішення у справі «Карпюк та інші проти України» від 6 жовтня 2015 року).

Установивши, що між сторонами існує спір щодо звільнення відповідачки з посади завідувача кафедри, КЦС ВС дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення вимог позивача, який є ректором університету, оскільки інформація, поширена на брифінгу, є її оцінкою дій відповідача в умовах конфлікту між сторонами

та цивільно-правового спору, а тому за своєю суттю є думками та переконаннями відповідача, які не можуть бути перевірені на предмет істинності, а отже, є оціночними судженнями.

Таким чином, позивач має змогу скористатися наданим йому законодавством правом на відповідь, а також на висловлення власної оцінки обставин справи в тому самому засобі масової інформації в разі незгоди з поширеними відповідачем судженнями, надавши їм власну оцінку.

Також КЦС ВС зазначив, що позивач є публічною особою, тому суд, розглядаючи і вирішуючи справу про захист його гідності, честі чи ділової репутації, повинен враховувати положення Декларації Комітету Міністрів Ради Європи про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації, схваленої 12 лютого 2004 року, а також рекомендації, що містяться в Резолюції № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність особистого життя, згідно з якими межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкривають свої слова і вчинки для ретельної уваги всього суспільства, повинні це усвідомлювати та мають виявляти більшу терпимість.

КЦС ВС не погодився з мотивами відмови апеляційного суду в задоволенні позову, а саме обрання неналежного способу захисту, адже дійшов висновку про необґрунтованість вимог позивача, оскільки порушення прав позивача не було встановлено.

З текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2019 року у справі № 756/363/16-ц (провадження № 61-33097св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387566>.

6.4. У судовому порядку не можуть розглядатися позови про спростування інформації, яка міститься, зокрема, у вироках та інших судових рішеннях, а також у постановках органів досудового слідства, висновках судових експертиз, рішеннях органів влади, місцевого самоврядування та інших відповідних органів, атестаційних комісій, рішеннях про накладення на особу дисциплінарного стягнення, для яких законом встановлено інший порядок оскарження.

Інформація, зазначена в позовній чи іншій заяві, адресованій суду, а також у процесуальних документах (запереченнях на позов, апеляційних чи інших скаргах тощо), може бути підставою для захисту гідності, честі чи ділової репутації, за винятком випадків, коли ця інформація була визначена підставою пред'явленого позову і стосувалася його предмета, була доказом у справі, а так само предметом апеляційного чи іншого перегляду в порядку, встановленому процесуальним законом

22 травня 2019 року КЦС ВС під час перегляду касаційної скарги, поданої позивачем, суддею, про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації й відшкодування моральної шкоди залишив постанову

Івано-Франківського апеляційного суду від 22 листопада 2018 року (по суті спору) без змін, зазначивши таке.

Позовна заява мотивована тим, що позивач тривалий час працює суддею районного суду та обіймає посаду голови цього суду. У його провадженні перебували та перебувають різні скарги, заяви, подані відвідачкою. Під час розгляду таких заяв і скарг остання поводить ся зухвало як під час судових засідань, так і поза межами суду, поширює про позивача неправдиві відомості, висловлюється щодо нього у брутальній та принизливій формі, що порочить його честь, гідність і ділову репутацію. Позивач указував, що відвідачка поширювала інформацію про те, що він нібито перебував на роботі в стані алкогольного сп'яніння, виштовхував її із зали судового засідання та наносив тілесні пошкодження, із приводу чого вона зверталася до правоохоронних органів. Окрім того, вказані обставини були зазначені й у заяві про відвід його як слідчого судді, поданій у справі, яка перебувала у його провадженні.

Відповідно до статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Згідно зі статтею 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Кожен має право на свободу вираження поглядів у розумінні статті 10 Конвенції, якою передбачено свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів.

Відповідно до частини першої статті 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.

Європейський суд з прав людини, практика якого відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права в Україні, неодноразово наголошував, зокрема в рішенні від 28 березня 2013 року у справі «Нова газета» та Бородянський проти Росії», що втручання у свободу вираження власних думок та поглядів порушує свободу висловлення думки в трьох випадках: якщо воно здійснено не на підставі закону, якщо воно не переслідує допустимої мети або якщо порушує баланс між метою, заради якої здійснено втручання, і свободою вираження думки.

Скасовуючи рішення Верховинського районного суду Івано-Франківської області від 16 травня 2018 року про часткове задоволення позову та відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд правильно виходив із того, що інформація, зазначена відвідачем у процесуальній заяві про відвід слідчого судді, є оціночними судженнями.

Окрім того, зазначена заява є процесуальною дією учасника справи й така заява також оцінена судом під час вирішення заяви про відвід.

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 75 КПК України слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні за наявності обставин, які викликають сумнів у його неупередженості.

Відповідно до частин першої, другої статті 80 КПК України за наявності підстав, передбачених статтями 75–79 цього Кодексу, слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, захисник, представник, експерт, представник персоналу органу пробації, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання зобов'язані заявити самовідвід. Із цих самих підстав їм може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у кримінальному провадженні.

У частині третій статті 81 КПК України визначено, що під час розгляду відводу має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думка осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду).

З указаного видно, що особа, яка бере участь у справі, може заявити слідчому судді відвід із підстав, які, на її думку, викликають сумнів у його неупередженості, а слідчий суддя зобов'язаний встановити наявність або відсутність таких підстав для відводу та за наслідками розгляду заяви постановити вмотивовану ухвалу.

Зазначене свідчить, що заява про відвід слідчого судді містить лише оціночні судження заявника щодо наявності підстав для його відводу, дійсність яких перевіряє слідчий суддя.

З текстом постанови Верховного Суду від 22 травня 2019 року у справі № 347/1093/17 (провадження № 61-49090св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82095470>.

6.5. Повідомлення оспорюваної інформації лише особі, якої вона стосується, не може визнаватися її поширенням, якщо особа, яка повідомила таку інформацію, вжила достатніх заходів конфіденційності для того, щоб ця інформація не стала доступною третім особам

1 лютого 2018 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_4 до ПАТ «Укрнафтохімпроект» про визнання відомостей такими, що не відповідають дійсності, принижують честь, гідність і ділову репутацію.

У частині першій статті 10 Конвенції зазначено, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя (стаття 34 Конституції України).

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням.

Розрізняючи факти та оціночні судження, слід виходити з того, що існування фактів можна довести, а правдивість критичного висловлювання не підлягає доведенню. Вимога доводити правдивість критичного висловлювання є неможливою для виконання і порушує свободу на власну точку зору, що є фундаментальною частиною права, захищеного статтею 10 Конвенції.

Окрім того, аналіз національного законодавства та статті 10 Конвенції і практики її застосування свідчить про те, що межі свободи вираження думок залежать від їх змісту та від того, чим займається особа, стосовно якої ці думки висловлені.

У справі, що переглядалася, суди попередніх інстанцій правильно відмовили у визнанні недостовірною та такою, що не підлягає спростуванню, інформації в листі, адресованому особисто позивачу – ОСОБА_4.

КЦС ВС також погодився з висновком судів про те, що інформація в листі, адресована позивачці щодо неї, є оціночним судженням відповідача, унаслідок чого така інформація не є предметом судового захисту й не підлягає спростуванню та доведенню її правдивості.

З текстом постанови Верховного Суду від 1 лютого 2018 року у справі № 761/9347/15-ц (провадження № 61-3037св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72009667>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі № 754/11312/15 (провадження № 61-2378св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72348711>.

6.6. Звернення зі скаргами до органів державної влади є не поширенням особою недостовірної інформації, а реалізацією нею конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції України

21 березня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом Головного управління Державної казначейської служби України у місті Києві до ОСОБА_4 про захист ділової репутації.

У справі, що переглядалася, суди встановили, що ОСОБА_4 звернулася зі скаргою до Комітету боротьби з корупцією і організованою злочинністю Верховної Ради України на бездіяльність працівників ГУ ДКСУ у місті Києві про тривале невиконання ГУ ДКСУ у місті Києві платіжного доручення в рамках виконавчого провадження.

Відповідно до статті 40 Конституції України всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Отже, у разі, якщо особа звертається до зазначених органів із заявою, у якій міститься та чи інша інформація, і якщо цей орган компетентний перевіряти таку інформацію та надавати відповідь, проте під час перевірки інформація не знайшла свого підтвердження, вказана обставина не може сама по собі бути підставою для задоволення позову, оскільки мала місце реалізація особою конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції, а не поширення недостовірної інформації.

КЦС ВС зазначив, що за таких обставин правильним є висновок судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позову, оскільки оспорювана позивачем інформація не може вважатися недостовірною або відомостями, які порочать честь, гідність та ділову репутацію позивача, оскільки в цьому разі має місце реалізація відповідачем конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції України, а не поширення недостовірної інформації.

З текстом постанови Верховного Суду від 21 березня 2019 року у справі № 727/5418/17 (провадження № 61-4388св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80783312>.

6.7. Звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) свідчить про реалізацію особою права, передбаченого частиною першою статті 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та не є поширенням недостовірної інформації

10 червня 2019 року КЦС ВС залишив без змін рішення Новоушицького районного суду Хмельницької області від 26 квітня 2017 року та ухвалу апеляційного суду Хмельницької області від 10 серпня 2017 року у справі за позовом адвоката про зобов'язання спростувати недостовірну інформацію.

Позивач просив зобов'язати відповідача спростувати недостовірну інформацію, викладену ним у скарзі про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, що була подана до КДКА Хмельницької області, а саме про те, що він як адвокат підготував позовну заяву в цивільній справі та в порушення пункту договору відмовився представляти його інтереси, надавав йому консультації, під час яких отримав інформацію, яку використав при наданні правової допомоги відповідачу, готував скаргу на дії державного виконавця та перешкоджав виконанню судового рішення про стягнення коштів на його користь шляхом подачі відповідної заяви до КДКА Хмельницької області.

Тлумачення статті 277 ЦК України свідчить про те, що позов про спростування недостовірної інформації підлягає задоволенню за такої сукупності умов: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права; врахування положень статті 10 Конвенції та практики Європейського суду з прав людини щодо її застосування.

Згідно із частиною першою статті 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

У разі, якщо особа звертається до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності та в якій міститься та чи інша інформація, проте яка під час перевірки не знайшла свого підтвердження, вказана обставина не може сама по собі бути підставою для задоволення позову, оскільки мала місце реалізація особою права, передбаченого частиною першою статті 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а не поширення недостовірної інформації.

За схожих обставин Європейський суд з прав людини вказав, що згідно з Рішенням Конституційного Суду від 10 квітня 2003 року звернення до правоохоронного органу про порушення прав особи не може вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію. Така правова позиція підтверджується рішенням ЄСПЛ у справі «SIRYK v. UKRAINE», № 6428/07, § 37, ЄСПЛ, від 31 березня 2011 року.

Оскільки звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) свідчить про реалізацію особою права, передбаченого частиною першою статті 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та не є поширенням недостовірної інформації, суди зробили обґрунтований висновок про відсутність підстав для задоволення позову.

З текстом постанови Верховного Суду від 10 червня 2019 року у справі № 680/195/17 (провадження № 61-27398св18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82315938>.

6.8. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк

20 березня 2019 року КЦС ВС своєю постановою залишив без змін постанову апеляційного суду, якою скасовано рішення суду першої інстанції про задоволення позову та відмовлено в задоволенні позову ОСОБА_3, у якому позивач зазначав, що перебуває на службі в органах внутрішніх справ і згідно зі своїми посадовими обов'язками здійснює боротьбу зі злочинністю у сфері економіки та просив визнати такими, що не відповідають дійсності, і спростувати відомості, поширені про неї, зокрема, у заяві ОСОБА_4, яка подана начальнику ГУМВС України в Херсонській області, про те, що позивач «займається незаконним виловом риби з бракон'єрами ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8» та «кришує цих бракон'єрів».

КЦС ВС зазначив таке.

Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову про захист честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи, є сукупність таких обставин: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі в будь-який спосіб; поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.

Під поширенням інформації необхідно розуміти таке: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі «Інтернет» чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Поширенням інформації також є вивішування (демонстрація) у громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділову репутацію фізичної чи юридичної особи.

Відповідно до статті 40 Конституції України всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Отже, у разі, якщо особа звертається до зазначених органів із заявою, у якій міститься та чи інша інформація, і якщо цей орган компетентний перевірити таку інформацію та надати відповідь, проте під час перевірки інформація не знайшла свого підтвердження, вказана обставина не може сама по собі бути підставою для задоволення позову, оскільки мала місце реалізація особою конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції, а не поширення недостовірної інформації.

У разі звернення особи із заявою до правоохоронних органів судам необхідно враховувати висновки, викладені в Рішенні Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003 (справа про поширення відомостей). Водночас наявність у такому зверненні завідомо неправдивих відомостей, а також у разі встановлення, що для звернення особи до вказаних органів не було жодних підстав і звернення було викликане не наміром виконати свій громадянський обов'язок або захистити свої права, свободи чи законні інтереси, тягне відповідальність, передбачену законодавством України.

Судом встановлено, що заява відповідача до начальника ГУ МВС України в Херсонській області про взяття до уваги та вжиття заходів щодо працівника поліції ОСОБА_5 із приводу зайняття ним незаконним виловом риби мала на меті її перевірку уповноваженими на це законом іншими посадовими особами та є реалізацією ним

конституційного права, передбаченого статтею 40 Конституції, а не поширенням недостовірної інформації.

Водночас позивач не довів, що зазначена заява до правоохоронного органу мотивована цілеспрямованими діями на приниження його честі, гідності та ділової репутації.

З текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 649/415/16-ц (провадження № 61-8404св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80980482>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постановах Верховного Суду:

- від 19 червня 2019 року у справі № 151/95/16 (провадження № 61-18894св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82557858>;

- від 19 червня 2019 року у справі № 756/4814/16 (провадження № 61-20815св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82738274>;

- від 3 липня 2019 року у справі № 298/890/15-ц, (провадження № 61-13656св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83024880>.

6.9. Заява про вчинення злочину, повний текст якої розміщений у соціальній мережі «Фейсбук», не свідчить про поширення відомостей, які порочать честь, гідність та ділову репутацію позивача

20 червня 2018 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди, за результатами розгляду якої ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Предметом позову у справі, що переглядалася, є поширена в соціальній мережі «Фейсбук» інформація, яка, на думку позивача, є недостовірною, має на меті довести до відома необмеженої кількості осіб викривлену інформацію про його діяльність як народного депутата України, перекрутити зміст його виступів, створити враження про вчинення ним злочинів проти основ національної безпеки України, є неправдивою та підлягає перевірці компетентними органами, отже, не є оціночними судженнями, а її поширення принижує його честь, гідність та завдає шкоди його діловій репутації.

Відповідно до статей 34, 40 Конституції України усі громадяни мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Викладення в листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу відомостей особою, на думку якої, посадовими чи службовими особами цього органу під час виконання функціональних обов'язків порушено її право, не може вважатися поширенням відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди інтересам цих осіб. Викладення в листах, заявах, скаргах до правоохоронного органу завідомо неправдивих відомостей тягне за собою

відповідальність, передбачену чинним законодавством України (Рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року у справі № 8-рп/2003).

Відповідно до частин другої та четвертої статті 13 ЦК України під час здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб. Під час здійснення цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 10 Конвенції кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання держави й незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або санкцій, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського спокою, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й безсторонності суду.

Пункт 2 статті 10 Конвенції дає змогу захищати репутацію інших осіб, тобто всіх людей, і цей захист поширюється і на політиків також, навіть коли вони не виступають як приватні особи; але в цьому разі вимоги такого захисту мають розглядатись у зв'язку з інтересами відкритого обговорення політичних питань (рішення Європейського суду з прав людини від 8 липня 1986 року в справі «Лінгенс проти Австрії»).

КЦС ВС погодився з висновками судів, що відповідачі реалізували своє право, передбачене Конституцією України і Законом України «Про статус народного депутата України» у формі письмового звернення та направлення його органу, який наділений компетенцією щодо перевірки викладених у ньому обставин. Реалізація відповідачами свого гарантованого Конституцією України і законами права на викладення у зверненні до компетентного органу, уповноваженого здійснити перевірку такої інформації, так само, як і безпосередньо зміст цієї інформації, не може бути підставою для її спростування.

Заява про вчинення злочину, повний текст якої розміщений відповідачами в мережі «Інтернет», подана відповідачами до правоохоронних органів, які за законом наділені повноваженнями перевіряти цю інформацію на достовірність, не свідчить про поширення відомостей, які порочать честь, гідність та ділову репутацію позивача.

Проте суди не визначили характеру поширеної відповідачами інформації, не з'ясовували, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, тому дійшли помилкового висновку про наявність правових підстав для задоволення позову.

З текстом постанови Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 755/7842/16-ц (провадження № 61-9203св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75003922>.

6.10. Для правильного вирішення справи про визнання інформації недостовірною судам необхідно встановити, чи є інформація, яку позивач просить визнати недостовірною, висновками самого журналіста, чи вказана інформація була поширена з іншого джерела

23 травня 2018 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_5, ОСОБА_6, Комунального підприємства «Редакція районної громадсько-політичної газети «Степова зоря» Петропавлівської районної ради Дніпропетровської області» в особі засновника Петропавлівської районної ради про захист честі, гідності та спростування недостовірної інформації та стягнення моральної шкоди.

У справі, що переглядалася, судами встановлено, що в громадсько-політичній газеті «Степова Зоря» Петропавлівської районної ради Дніпропетровської області розміщена стаття про позивача як замовника крадіжки врожаю з орендованого поля.

Заперечуючи проти позову, автор статті ОСОБА_6 зазначала, що інформація була поширена у статті з іншого джерела – із сюжету телеканалу «112 Україна», який стосувався обставин скошування врожаю з орендованого поля.

Стаття 10 Конвенції захищає право журналістів розголошувати інформацію, яка становить громадський інтерес за умови, що вони діють сумлінно та використовують перевірену фактичну базу та надають «достовірну та точну» інформацію, як того вимагає журналістська етика (справи «Lindon, Otchakovsky Laurens and July v. France» від 22 жовтня 2007 року та «Pedersen and Baadsgaard v. Denmark» від 19 червня 2003 року).

Повідомлення новин, засноване на інтерв'ю або відтворенні висловлювань інших осіб, відредагованих чи ні, становить один із найбільш важливих засобів, за допомогою яких преса може відігравати свою важливу роль «сторожового пса суспільства» (справа «The Observer and The Guardian v. The United Kingdom» від 26 листопада 1991 року).

У таких справах слід розрізняти ситуації, коли такі висловлювання належали журналісту й коли були цитатою висловлювання іншої особи, оскільки покарання журналіста за участь у розповсюдженні висловлювань інших осіб буде суттєво заважати пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення та не повинно розглядатися, якщо для іншого немає винятково вагомих причин.

Законодавство надає журналістам імунітет від цивільної відповідальності за дослівне відтворення матеріалу. Суд звертає увагу на те, що це положення в загальному плані відповідає його підходу до свободи журналістів поширювати висловлювання, зроблені іншими (справи «Jersild v. Denmark» від 23 вересня 1994 року та «Thoma v. Luxembourg» від 29 березня 2001 року).

КЦС ВС зауважив, що суд апеляційної інстанції на вказані норми права уваги не звернув і не перевіряв, чи є інформація, яку просить визнати недостовірною ОСОБА_4, висновками самого журналіста, чи вказана інформація була поширена із джерела іншого засобу масової інформації – сюжету телевізійного каналу «112 Україна». Для вирішення справи це має значення, адже заявлена вимога і про відшкодування моральної шкоди.

Постановою Верховного Суду від 23 травня 2018 року ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 15 листопада 2016 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

З текстом постанови Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 188/1367/15-ц (провадження № 61-6766св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74659864>.

7. Застосування положень про позовну давність

7.1. На вимоги про захист гідності, честі чи ділової репутації позовна давність не поширюється, крім випадків, установлених законом

27 червня 2019 року КЦС ВС розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Privalsa Limited, YouTube, LLC (Google, Inc.), третя особа – ТОВ «Гугл», про захист немайнових прав, спростування недостовірної інформації й ухвалив постанову, у якій зазначив таке.

Предметом спору у справі, яка переглядається, є визнання недостовірною та такою, що принижує честь, гідність і ділову репутацію, інформації, розміщеної в ЗМІ у вигляді фонограми, та спростування зазначеної інформації.

Відмовляючи в задоволенні позову про спростування недостовірної інформації, розміщеної в ЗМІ, суд виходив із того, що про розповсюдження фонограми ОСОБА_1 дізнався у 2013 році, до суду звернувся у 2015 році, тобто зі спливом річного строку встановленого для спростування недостовірної інформації, а відповідачами заявлено про застосування наслідків спливу позовної давності, що є підставою для відмови в задоволенні позову.

Положеннями статті 258 ЦК України врегульовано питання спеціальної позовної давності. За пунктом 2 частини другої вказаної статті для спростування недостовірної інформації, розміщеної в ЗМІ, встановлюється строк позовної давності в один рік. У цьому разі позовна давність обчислюється від дня поміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про ці відомості.

Положеннями статті 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» передбачено право редакції відмовити в публікації спростування, якщо спростування надійшло з вимогою заявника опублікувати його пізніше, ніж через рік від дня публікації відомостей, що спростовуються.

Отже, системний аналіз наведених положень закону дає підстави для висновку, що вимоги про захист гідності, честі чи ділової репутації впливають із порушення особистих немайнових прав, тому згідно з пунктом 1 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність на них не поширюється, крім випадків, установлених законом, зокрема, пунктом 2 частини другої статті 258 ЦК і статтею 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

З текстом постанови Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі № 640/1135/15-ц (провадження № 61-27175св18) можна ознайомитися за посиланням – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82769495>.

8. Окремі рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту гідності, честі та ділової репутації

Ураховуючи положення статті 9 Конституції України та беручи до уваги ратифікацію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції та ухвалення Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди також повинні застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини як джерело права.

Отже, необхідність застосування практики Європейського Суду з прав людини в національному судочинстві як інструмента функціонування Конвенції в тому, що вона є частинною національного законодавства.

Свобода висловлювань, свобода вираження поглядів гарантується статтею 10 Конвенції:

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади й незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цінності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідними в демократичному суспільстві.

ЄСПЛ у своїх рішеннях зазначає, що втручання в зазначені права може бути виправданим лише за умови, що втручання буде здійснене відповідно до закону, повинно переслідувати законну мету й бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети.

Щодо обмежень, то позиція ЄСПЛ така:

1) підстави для обмеження в Конвенції є вичерпними й не підлягають розширенню;

2) обмеження повинні бути передбачені законом, який, у свою чергу, має бути чітким, зрозумілим, щоб особа могла узгоджувати свою поведінку й передбачити її наслідки;

3) необхідність застосування обмеження має бути переконливо доведена;

4) обмеження має бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто бути виправданим і пропорційним.

З урахуванням викладеного КЦС ВС вважає за необхідне в цьому огляді дати посилання на деякі основні, визначальні для розгляду справ про захист гідності, честі та ділової репутації рішення ЄСПЛ, на які, зокрема, були посилання в судових рішеннях КЦС ВС.

1) Вимога довести правдивість оціночних суджень є нездійсненною і порушує свободу висловлювання думки як таку, що є фундаментальною частиною права, яке охороняється Конвенцією.

З текстом рішення ЄСПЛ від 29 березня 2005 року (заява № 72713/01) у справі «Українська Прес-Група» проти України» можна ознайомитися за посиланням – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382.

З текстом рішення ЄСПЛ від 8 липня 1986 року у справі «Лінгенс проти Австрії» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-100218"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

2) Свобода висловлювань також охоплює інформацію чи ідеї, які ображають, шокують чи дратують, але має особливу важливість стосовно преси, завданням якої є передача інформації чи ідей щодо політичних питань та інших питань, які представляють загальний інтерес.

З текстом рішення ЄСПЛ від 6 листопада 1980 року у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\(\\"the%20sunday%20times\\"\),"itemid":\["001-57583"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

З текстом рішення ЄСПЛ від 8 липня 1986 року у справі «Лінгенс проти Австрії» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-100218"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

З текстом рішення ЄСПЛ від 20 травня 1999 року у справі «Бладет Тромсо і Стенсаас проти Норвегії» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58369"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

З текстом рішення ЄСПЛ від 22 січня 1999 року у справі «Яновський проти Польщі» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\\"JANOWSKI%20v.%20POLAND\\""\],"itemid":\["001-58909"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

3) Політичні діячі та посадові особи, які обіймають політичні (публічні) посади або здійснюють публічну владу, підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики в ЗМІ.

З текстом рішення ЄСПЛ від 1 липня 1997 року у справі «Обершлік проти Австрії (№ 2)» (заява № 20834/92) можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["\\"OBERSCHLICK%20v.%20AUSTRIA\\""\],"itemid":\["001-58044"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

З текстом рішення ЄСПЛ від 24 червня 2004 року у справі «Принцеса фон Ганновер проти Німеччини» (заява № 59320/00) можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-61853"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).

З текстом рішення ЄСПЛ від 25 червня 2019 року у справі «Цу Гуттенберг проти Німеччини» (заява № 14047/16) можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["14047/16"\],"itemid":\["001-194903"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

4. Національні суди не навели відповідних і достатніх підстав для свого висновку про те, що висловлювання, яке було приписано заявникові, мало наклепницький характер для позивачів.

З текстом рішення ЄСПЛ від 20 травня 2010 року (заява № 7877/03) у справі «Мирський проти України» можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["7877/03"\],"itemid":\["001-98656"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

5) Звернення до правоохоронного органу про порушення прав особи посадовими особами цього органу під час виконання ними своїх службових обов'язків не може вважатися поширенням відомостей, які принижують честь, гідність чи ділову репутацію.

З текстом рішення ЄСПЛ від 31 березня 2011 року (заява № 6428/07) у справі «Сірик проти України» можна ознайомитися за посиланням – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_939.

6) Публічне вибачення за розповсюдження відомостей, які не відповідають дійсності, не передбачено законодавством України.

З текстом рішення ЄСПЛ від 5 травня 2011 року (заява № 33014/05) у справі «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» можна ознайомитися за посиланням – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_807.

7) Новини, які базуються на інтерв'ю або відтворенні висловлювань інших осіб незалежно від того, чи вони були змінені, чи ні, є одним із найважливіших способів інформування громадськості.

З текстом рішення ЄСПЛ від 15 липня 2010 року (заява № 16695/04) у справі «Газета "Україна-центр" проти України» можна ознайомитися за посиланням – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_594.

8) ЄСПЛ відмовив у прийнятті заяви як очевидно необґрунтованої, адже подавши дифамаційні позови проти інтернет-ресурсів, на яких були опубліковані статті негативного характеру, заявники не вжили заходів для визначення власників сайтів, авторів статей та їхніх адрес.

З текстом ухвали ЄСПЛ від 14 травня 2019 року (заява № 42058/08) у справі «Неділенко та Когут проти України» (NEDILENKO AND KOGUT v. UKRAINE) можна ознайомитися за посиланням – [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["42058/08"\],"itemid":\["001-193901"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист гідності, честі та ділової репутації / Упоряд.: канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. – Київ, 2019. – Вип. – 53 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://wa.me/supremecourt_ua)